OSKAR BRAATEN

FORSØK PÅ EN VURDERING

Det fortelles at da Oskar Braaten plutselig omkom ved en bilulykke sommeren 1939, og avisene meldte om det dagen etter, var det mange Sagene-folk som gråt. Det sier noe om populariteten hos denne dikteren, «østkantens Holberg» som han litt for tydelig velment er blitt kalt.

Den som imidlertid tror at en slik popularitet forklares ved hans litterære innsats alene, vil lett komme til å befinne seg på sviktende grunn. Omvendt lar det seg heller ikke gjøre uten videre å gå ut ifra at den innebærer en nedsettelse av hans diktnings kunstneriske verdi.

Oskar Braatens diktning og personlighet stemte i den grad overens at det ikke er mulig å skille dem fra hverandre hvis man vil ha et noenlunde riktig og rettferdig bilde av mannen. Like lite som man kan se bort fra hans varme hjertelag og rørende omhu for de menneskene han skriver om i sine bøker, like lite kan man tenke seg bøkenes verdi uten nettopp disse egenskaper.

Jeg tror man her er inne på iallfall én viktig grunn til den sjeldne popularitet Oskar Braaten hele tiden har nytt godt av, en popularitet som ellers lett ville kunne synes noe overraskende i forhold til en blott og bar litterær vurderingsmåte.

— Et par biografiske opplysninger tør være av betydning.

Oskar Braaten er — som nær sagt hvert eneste skolebarn i Oslo vet — født i Sandakerveien 12, det vesle trehuset et stykke ovenfor Sagene bad. Faren var opprinnelig sjømann og hadde tatt styrmannseksamen, men ga opp sjøen og begynte på et blikkenslagerverksted.

Moren var av bonde-ætt og var kommet gående inn til byen fra Eidsvoll for å søke arbeid, (akkurat som Godvakker-Maren i «Bak høkerens disk».)

Faren, Hans Oskar Hansen — ikke Håkensen som det står i litteraturhistoriene — døde et par måneder før Oskar Braaten ble født. Siden var det moren som måtte greie underholdet av de to barna, Oskar og en litt eldre søster. Hun tok jobb på «fabrikken», først på Hjula og senere på Graah. De to var alene hjemme fra 6 om morgenen til 6 om ettermiddagen. Tidlig har de altså måttet greie seg selv. De har levd det harde, nøysomme livet til dårligstilte østkantbarn flest. (En tenker uvilkårlig på skildringen av Jonny og Matilde i «Ulvehiet».)

Familien flyttet meget. Vi vet at den har bodd både i «Hjemmet» (Holstsgate 2), i Hesselberggaten 13, Markveien 2, Thv. Meyersgate 28 og i Sunnmøregaten 1. Oskar Braaten har med andre ord hatt en sjelden anledning til å skaffe seg et omfattende kjennskap til livet i leiekasernene øst for Akerselven og menneskene der, det som siden skulle bli grunnlaget for alle hans fortellinger, skuespill og romaner. Utover dette snevre miljøet beveger hans personer seg aldri, eller i hvert fall nesten aldri. Byen som sådan inngår ikke som del av deres liv.

Fjorten år gammel fikk han jobb som visergutt i Bertrand Jensens bokhandel og arbeidet seg på kort tid opp til en betrodd stilling hos sjefen. Samtidig begynte han så smått å skrive selv. I 1906 ga han ut sin første bok, det vesle scenestykket «Du heimen min». — Resten vil være kjent.

En liten ting til bør nevnes: Da Oskar Braaten var 11 år, falt han ned fra bommen i gymnastikksalen på skolen og skadet ryggen. Han lå i syv måneder på Krohgstøttens sykehus, og etterpå kom han til Bleikøya. Han var skuttrygget etter den dagen.

Det er lett å se hvorfor Oskar Braaten så å si med engang ble møtt med slik velvilje både fra publikums og kritikkens side. Han kom med et helt nytt stoff. Østkanten var tidligere praktisk talt ikke blitt skildret i norsk litteratur, i hvert fall ikke med det overbevisende preget av ekthet og selvopplevelse som han gjorde det. Dessuten — kanskje det viktigste av alt: Han skrev om fattigdom og elendighet uten spor av

Oskar Braaten.

bitterhet eller anklage, snarere med en undertone av vemodig idyll. Han tegnet mennesker som levde i usle kår men allikevel hadde et visst overskudd av godhet for hverandre. Ingenting kan være mer rørende enn det.

De svake tilløp til klassemotsetninger som lot seg skimte ble fort dempet av forfatterens inngrodde skeptisisme når det gjaldt moderne påfunn og idéer, hans varme og litt gammelmodige tro på at «det blir nok en råd», tross alt, bare man farer med lempe og ikke bærer seg uvettig ad.

Arbeiderne i Oskar Braatens bøker stod på et primitivt, førsosialistisk plan (noe de vedble å gjøre siden). De var ennå ikke blitt vekket til bevissthet om sitt verd, men så opp til sjefen som en far. Minst av alt var de innstilt på å gjøre ham noe «vondt». Dertil var de for avhengige.

Forklaringen tør være enkel: I virkeligheten var det innflyttede *bønder* Oskar Braaten skildret, folk som ennå var knyttet til jorda med mange bånd og aldri lærte å gå opp i byen. Den moderne industriarbeidertype kjente han ikke, eller følte i hvert fall ingen tilknytning til den. Derfor maktet han heller ikke å gi oss den moderne storbyskildring han ellers med sine mange forutsetninger kunne gitt. All hans storby-erfaring til tross var og ble han en småbydikter.

Enda en omstendighet må nevnes: Arbeiderne selv hadde ikke på dette tidspunkt forspilt sine chanser for sympati ved pågående lønnskamp og streiker. Ennå var det tross alt til stede en viss velvillig nysgjerrighet. Glemmes må det heller ikke at Oskar Braaten, med utgangspunkt i sin snartur innom landsmålet, fort lærte seg til å skrive på arbeidernes språk, i det minste et språk som lå nær opp til deres eget. Det har sikkert pirret deres stolthet og økt deres selvfølelse i noen grad. For andre kunne det virke ganske pikant.

Kort sagt: Alle forutsetninger var til stede for en virkelig populær litteratur. Og populær var det da også Oskar Braaten ble — på godt og vondt. —

Man kan vanskelig snakke om noen utvikling i hans forfatterskap. Dertil er hans emnevalg tross alt for begrenset og hans virkeområde for snevert. Meget av dette må sikkert også tilskrives hans egen innerst

inne konservative natur som gjorde at han etterhånden kom til å stå mange moderne oppfatninger og idéretninger fjernt. Slik han viste seg for offentligheten med sine første ting, slik vedble han stort sett å være siden. Den trygge, lune fortellertonen som skulle bli hans egen, og det faste grepet på stoffet, hadde han fra begynnelsen av. Det er betegnende at hans to beste romaner er «Kammerset», den første han skrev, og «Fugleburet» — hans siste. Mellom dem ligger en lang rekke romaner av vekslende verdi, de fleste djerve utsnitt av hverdagslivet («Ulvehiet», «Bams», «Matilde»), et par virkningsfulle men nokså grovt tilhugne skuespill («Ungen», «Den store barnedåpen») og så alle småfortellingene som vi skal komme tilbake til.

Heller ikke kan man si at han har pekt på — enn si bidratt til å løse — noe stort og tidsgyldig problem. De konfliktene han skildrer forekommer oss stort sett uvesentlige i dag, bortsett fra det evig aktuelle om ugifte mødres rett til barn og påvisningen av sammenhengen mellom fattigdom og religion, som best kommer fram i «Fugleburet». Et problem som boligproblemet opptar ham nok, men han behandler det merkelig uklart og famlende (som i skuespillet «Borgen») enda man skulle tro det var særlig brennende nettopp for ham.

Men kanskje er det urettferdig å snakke om problemer i forbindelse med Oskar Braatens forfatterskap. Han har selv, i en dedikasjon han skrev en gang, tydelig tatt avstand fra en slik litteraturoppfatning. Det heter her på hans karakteristiske måte:

«Jeg liker nødig å rakke til, men jeg bryr meg også sjelden om å pynte. Jeg vil bare vise folk hva *jeg* har sett, uten påsmurt agitasjon. Så kan hver liten hendelse virke med en egen tyngde — og kanskje mane til ettertanke.»

Og i en artikkel han offentliggjorde her i St. Hallvard våren 1928, «Fra mine gutteår på Sagene», kommer hans innstilling enda tydeligere fram. Han sier om seg selv og kameratene:

«Fattige? Nei, vi var ikke fattige! Det var vel ingen overflod av noen ting, men jeg kjenner ingen av dem jeg vokste opp sammen med som tenkte over at de manglet noe. Nei, *vi* var ikke fattige.»

Oskar Braaten var folkelivsskildrer, realist i formen men slett ikke fri for antirealisme i sitt syn. Tyngdepunktet i hans innsats ligger forankret i det vi i gamle dager kalte førkrigstiden, med rot i 90-årenes hjemstavnsdyrkelse og romantikk. Etterkrigslitteratur, med de egenskaper ved den vi siden har lært å sette pris på, skapte han aldri, enda størstedelen av hans produksjon jo faller i årene etter den forrige krigen.

Det er typisk for hans innstilling at han er opptatt av den enkeltes problem langt mer enn av massens, ja nesten utelukkende av det. Hans yndlingstema er den strevsomme (og fantastisk ærgjerrige) fattigguttens slit for å «komme seg fram» — et problem som tydelig gjenspeiles i hans egen bratte utviklingskurve fra visergutt i en bokhandel til berømt forfatter og teatersjef. Så ofte finner vi dette motivet behandlet i hans bøker at vi formelig puster lettet når vi i «Bams» for en gangs skyld møter en Braaten-figur som så overbevisende forstår å sette seg utover det.

Klarest er problemet uttrykt i skildringen av Jonny i «Ulvehiet», av mange regnet for Oskar Braatens ypperste arbeid. Når «Ulvehiet», tross glimrende enkeltheter, allikevel ikke samler seg til det monumentalverk den utvilsomt kunne blitt, og Jonnys tragedie ikke griper med tilstrekkelig styrke, er det fordi den i så høy grad er hans egen, så å si på tvers av hans kameraters kår. *Alle de andre er ikke med.* Kanskje også fordi vi føler at han ikke ville blitt stort lykkeligere om han virkelig hadde greidd å realisere sine streberdrømmer og karre seg fram til en plass i solen. Hvordan ville det gått ham i det nye miljøet, og ville han klart å finne seg til rette der?

At denne siden av problemet har sin gyldighet var Oskar Braaten klok nok (og ærlig nok) til å vise i «Kammerset», romanen om billedhugger Leo Düring. (Det samme emne dukker for øvrig fram også i hans mindre arbeider, se fortellingen «På gamle tomter» i «I godt selskap».)

Dürings tragedie er nettopp at han har maktet å slå seg igjennom. Han har vunnet posisjon og sosial anseelse, men alle de andre er igjen. Han føler seg rotløs og hjemløs fordi han har mistet forbindelsen med sin opprinnelse og sine egne, og slites istykker av det klasseløse menneskes romantiske «lengsel tilbake». Han får ikke fred før han har flyttet

inn på det kammerset hvor han er født. Etter å ha gjort de mest heroiske forsøk på å gjenopprette kontakten, tvinges han endelig til å innrømme nederlaget. For selvfølgelig ender det galt.

En side ved Oskar Braatens forfatterskap er egnet til å forbause, nemlig at hans naturfølelse er så svak — og det til tross for at hans sans for mennesker jo er ualminnelig. Eller kanskje er det en indre sammenheng her. Han kan nok forsikre om hvor vakker leiegården er når den ligger og stirrer med lysende vinduer en fredagskveld. Men det er mest på grunn av den trygghetsfølelse synet gir — far og mor er kommet hjem fra fabrikken og nå har vi det godt og varmt.

Skjønnheten ved storbyen oppdaget han aldri. Ikke husene, ikke gatene, ikke lyset, skyene og luften — ikke solstripenes vandring over en flekkete murgavl. Alt dette spiller liten eller ingen som helst rolle i hans bøker. Og parkene, byens lunger, dens åndedrettsorganer mot en friskere og renere himmel, gikk han forbi. Oppdagelsen og gleden over synet av dem skulle være forbeholdt en annen tids ungdom, som kanskje var like opptatt av sine egne ærgjerrige problemer men som nettopp der fant uttrykk for noe av det beste i seg selv i kampen mot en grå og overmektig hverdag. En tenker uvilkårlig på Rudolf Nilsens dikt: «Bjerkene ved Nybroen».

Når Oskar Braaten allikevel leses og leses med slikt utbytte av så mange, er det — bortsett fra de populære sidene ved ham som alt er nevnt — på grunn av de rent menneskelige verdier bøkene hans inneholder, hans medfølelse og varme hjertelag, hans omsorg for de små og kuede i samfunnet, hans trofaste sinn. Og her er det fortellingene helt naturlig kommer inn.

Som små blinkende tjern og bekker i et ellers ofte nokså flatt og ensformig landskap ligger de strødd omkring overalt i hans produksjon. Og det er som om Oskar Braaten her, i de korte fortellingene, plutselig blir befridd for mange av de mindre heldige sidene ved ham som dikter vi ovenfor har festet oss ved. Her kommer hans djerve fantasi og sikre innfølingsevne til sin rett, her viser han seg også som den glimrende artist han ikke alltid ellers, i romanene, røpet at han var.

Språket og stilen er blitt fastere, stoffbehandlingen tettere og hardere. Han selv er en annen, friere og romsligere i sitt syn. Det er ikke lenger det innestengte preget av dårlig stueluft som av og til kan henge ved hans miljøskildringer i større format og trykke dem nedover. Det hender at luften blir renset av en sunn og særdeles velkommen harme. Ja, det hender at han presterer å gi prøver på virkelig vellykket ironi — noe som gjerne ellers falt uheldig ut.

Det er i fortellingene Oskar Braaten har ydet sitt ypperste som kunst. Og han har skrevet mange av dem. Så lenge de verdiene blir holdt i hevd som disse enkle historiene fra hverdagslivet gir et så vakkert uttrykk for, så lenge vil Oskar Braaten med sine beste ting være sikret en ærefull plass i vår litteratur.

Andreas Eriksen.